

Universiteit
Leiden

The Netherlands

FIFA 2022 en het landschap van uitbuiting

Ennis, C.A.

Citation

Ennis, C. A. (2022). FIFA 2022 en het landschap van uitbuiting. *Zemzem. Tijdschrift Over Het Midden-Oosten, Noord-Afrika En Islam*, 2, 54-62. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3505496>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3505496>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

OPINIE

FIFA 2022 en het landschap van uitbuiting

Crystal A. Ennis

Crystal Ennis betoogt dat de exclusieve aandacht voor arbeidsuitbuiting bij de voorbereidingen van het WK in Qatar vooral oriëntalistische en islamofobe vooroordelen in het Westen bevestigt. Dat leidt de aandacht af van stelsmatige uitbuiting en ongelijkheid inherent aan het mondiaal kapitalisme.

In juni 2021 ontdekten overheidsdiensten vijftig arbeidsmigranten die in bedrijfshuisvesting woonden onder 'weezinwekkende omstandigheden': kleine, vieze ruimten met tralies voor de ramen en zonder vluchtroutes, brandmelders of blusapparaten. Er stonden gasbranders in kamers waar vier tot zes mensen sliepen. De werklui gaven aan dat ze door hun opzichter werden geslagen. Toen de gemeente wilde ingrijpen, waren de arbeiders verdwenen.

In de herfst van datzelfde jaar klaagden twintig arbeidsmigranten bij een lokale vakbond dat ze meerdere weken niet waren uitbetaald. De arbeidsomstandigheden waren ook niet zoals was beloofd. Langere werkdagen, ander soort werk, en de huisvesting, gedeeld met tien andere arbeiders, was schimmelig en zat vol mijt. Eén arbeider werd al na drie weken ontslagen toen hij zijn werk onderbrak om te vragen of hij naar de wc mocht. Toen hij vroeg om achterstallig salaris werd hem te verstaan gegeven het erf per direct te verlaten, 'anders zouden ze zijn nek breken'.

De FIFA in Qatar

In de aanloop naar het FIFA-wereldkampioenschap in Qatar kwamen er veel verhalen naar boven over de uitbuiting van arbeidsmigranten. Toen Qatar in 2010 werd verkozen om het Wereldkampioenschap te organiseren was dat een spannend moment voor het Midden-Oosten. Het was de eerste keer dat deze regio

het gastland leverde: een feestelijke aangelegenheid! Vanaf de toewijzing aan Qatar leidden de voorbereidingen echter voortdurend tot controverses. Deze controverses zijn doorspekt met stereotyperingen van de Golf die corrupt zou zijn en waar arbeids- en migratieomstandigheden buitengewoon mensonterend zouden zijn.

De omstandigheden voor arbeidsmigranten uit Afrika en Azië die aan de bouwprojecten en in de hotels in Qatar werken, zijn inderdaad afschuwelijk. De Nederlandse vakbond FNV kaartte deze misstanden aan in 2016, toen de FNV een rechtszaak aanspande tegen de FIFA (de Zwitserse rechter stelde de FIFA overigens in het gelijk).¹ Arbeidsrechtenorganisaties zoals

Equidem en de Business and Human Rights Resource Centre (BHRR) beschrijven wantoestanden zoals loondiefstal, gezondheids- en veiligheidsrisico's, onrechtmatige prijzen voor rekrutering, racisme en seksisme, en seksuele intimidatie. Andere verslagen rapporteren werkgerelateerde sterfgevallen.² Dit huiveringwekkende dieptepunt wijst op een mondiale ontwikkeling, in de vorm van een toename aan precariteit en uitbuiting. De Internationale Arbeidsorganisatie (ILO) rapporteerde onlangs dat wereldwijd 50 miljoen mensen in moderne slavernij leven, met een aanzienlijke stijging in de afgelopen vijf jaar. 28 miljoen van hen verrichten dwangarbeid en meer dan de helft van alle dwangarbeid speelt zich af in landen met hogere midden- tot hoge inkomens in alle werelddelen.³

Beide openingsverhalen schetsen een beeld van het soort uitbuiting waar arbeidsmigranten mee te maken krijgen. Maar het ging hier niet om de bouwplaats van een voetbalstadion in Qatar. Dat had wel zo kunnen zijn, zoals verschillende onderzoeken hebben uitgewezen. Deze verhalen vonden dichterbij huis plaats, in Nederland: het eerste ging over seizoenarbeiders in de landbouw in Limburg⁴ en het tweede om arbeiders bij een vleesverwerkingsbedrijf in Noord-Brabant.⁵ Arbeidsuitbuiting, vooral van arbeidsmigranten op

Crystal Ennis. Foto: Arash Nikkhab

*28 miljoen mensen doen
dwangarbeid*

tijdelijke visa, is namelijk wijdverbreid: het is inherent aan de structuur van het wereldwijde kapitalisme dat bedrijven en organisaties prikkelt om van goedkope arbeid te profiteren om hun winst te maximaliseren.

In dit artikel behandel ik het landschap van uitbuiting op de mondiale arbeidsmarkt. Dit doe ik vanuit twee perspectieven die in mijn ogen cruciaal zijn, namelijk: (1) de schaal van tijdelijke migratie op wereldniveau, en (2) de internationale voetafdruk van de Wereldkampioenschappen. Met deze benadering betoog ik dat het oriëntalistisch, islamofob en racistisch is om Qatar als uitzondering te zien en dat dit afleidt van stelselmatige uitbuiting en ongelijkheid.

Tijdelijke migratie in context

Tijdelijke arbeidsmigratie vindt op grote schaal plaats en komt steeds vaker voor. Volgens het ILO zijn er 258 miljoen internationale migranten, van wie 164 miljoen arbeidsmigranten.⁶ Van hen werkt bijna 14 procent in de Arabische wereld en 23 en 23,9 procent in respectievelijk Noord-Amerika en Europa. Tijdelijke migratie omvat verschillende vormen van arbeidsmigratie voor bepaalde tijd, zoals seizoensarbeid, gastarbeidsprogramma's en het sponsorsysteem (waaronder het Arabische *kafala*-systeem), waarbij de werknemer een lokale sponsor (meestal de werkgever) moet hebben die garant staat voor de naleving van een aantal regels.⁷ Over de hele wereld bevinden vele arbeiders zich permanent in situaties van 'tijdelijke migratie'. West-Europa kent sinds halverwege de vorige eeuw gastarbeidersprogramma's. Vandaag de dag werkt bijna 90 procent van de arbeidsmigranten in landen die zijn aangesloten bij de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling op een tijdelijk visum en het aantal tijdelijke visa neemt bijna twee keer zo snel toe als permanente verblijfsvergunningen.⁸

Sinds de pandemie verschijnen er steeds meer verhalen over misstanden die verband houden met tijdelijke arbeidsmigratie over de hele wereld, zoals seizoenarbeiders in de landbouw in Canada⁹ en Nederland, bouw- en andere projectarbeiders in Singapore, Taiwan en verschillende andere Aziatische landen,¹⁰ en de gastarbeiders in Golflanden, Jordanië en Libanon die onder het *kafala*-systeem werken.¹¹ Onder tijdelijke migratieregelingen 'hebben migranten wel het recht om te werken, maar niet om te blijven'.¹² Door hun lage lonen vallen tijdelijke migranten vaak buiten socialezekerheidsregelingen en ziektekostenverzekeringen, en hebben ze minder rechten en kansen dan burgers en statushouders. Het ligt in de aard van tijdelijke arbeidsmigratie dat het recht op werk en verblijf in een land afhankelijk is van de werkgever. Dit is een belangrijke eigenschap van *kafala* en seizoenswerk in de landbouw, waardoor juist arbeiders in landen als Qatar en Canada extra risico lopen. Je baan verliezen betekent een einde aan je verblijfsrecht. Deze realiteit moedigt onderdanigheid aan in arbeidsrelaties en vergroot het risico op uitbuiting.

Veel bekende Nederlanders riepen op tot het afzeggen of boycotten van het WK in Qatar. Op de foto: cabaretier Freek de Jonge. Bron: AT5, 29 maart 2022.

Waarom is tijdelijke migratie dan weer zo populair geworden op een mondiale schaal? Sommige wetenschappers en beleidsmakers noemen tijdelijke migratie een 'triple-win-scenario' waarin het land van herkomst, het gastland, en de migrant 'winnen'.¹³ Volgens deze redenering profiteert het gastland van de 'goedkope' arbeiders die de productiviteit verhogen; het land van herkomst doordat migranten geld naar huis sturen en door de verminderde druk op de arbeidsmarkt en sociale voorzieningen; en de migrant door het hogere salaris dan thuis beschikbaar is. Zo'n 'alleen-maar-winnaars-argument' gaat echter voorbij aan de ongelijkheid tussen arbeiders op basis van hun immigratiestatus en raciale hiërarchieën. Anderen, zoals ik, betogen juist dat de wildgroei aan tijdelijke migratieregelingen te wijten is aan *big business* en een mondiale arbeidsmarkt die gericht is op winst – knijp ze uit en tel uit je winst.

Een internationale voetafdruk

FIFA 2022 is een internationaal sportevenement met een mondiale voetafdruk – van bouwvakkers die de infrastructuur aanleggen tot eigenaren van de bedrijven die de bouwprojecten overzien; van de sponsors van het evenement tot de overheidsorganen die beleid handhaven rond werk en immigratie; en van de voetballers tot de mensen die in het stadion of voor de tv zitten te kijken.¹⁴

Er is wereldwijde belangstelling voor sportevenementen, en er is een wereldwijde infrastructuur van bedrijven die ze mogelijk maakt. Bouwbedrijven in Qatar komen niet alleen uit de regio, maar ook uit het Verenigd Koninkrijk, Nederland, Frankrijk en andere landen. FIFA-teams en hun fans verblijven in bekende hotelketens zoals Hilton, Marriott, Radisson en Best Western, en tegen vele hiervan zijn juridische procedures aangespannen door hun werknemers.¹⁵ Internationale hotelketens hebben de mogelijkheid om te kiezen voor betere werkomstandigheden, maar onderzoek wijst op ‘een gebrek aan actie door hotelketens om gedwongen arbeid te voorkomen en bestrijden’.¹⁶

Omdat dit soort uitbuiting geen uitzondering is, zien ngo’s het Wereldkampioenschap als een goede aanleiding om uitbuiting van arbeidsmigranten op de agenda te zetten. Het WK in Qatar is mogelijk een uitgelezen kans om iedereen te mobiliseren die hart heeft voor sport, of die geeft om arbeidsomstandigheden, en ongelijkheid. Maar de slogan ‘nooit meer Qatar’¹⁷ is een holle kreet als je niet ook de vele Nederlandse bedrijven confronteert die profiteren van WK-contracten of van de uitbuiting van arbeidsmigranten elders.¹⁸

Verschillende partijen in Nederland en andere Europese landen hebben opgeroepen om de Wereldkampioenschappen te boycotten. Maar mensen- en arbeidsrechtenorganisaties betogen dat een internationale boycot de arbeidsom-

‘Nooit meer Qatar’ is een holle kreet

standigheden niet verbetert, en juist tot ontslag en uitzetting van arbeidsmigranten leidt.¹⁹ De activisten met wie ik in Zuid- en West-Azië heb gesproken pleiten ook tegen het afschaffen van de Wereldkampioenschappen. In plaats daarvan roepen zij de wereldgemeenschap op om veilige, ordelijke en reguliere migratie mogelijk te maken zoals ook wordt voorgestaan door het *Global Compact* van de VN.²⁰

Een groep internationale ngo’s is in mei 2022 een alternatieve campagne gestart, #PayUpFIFA, in navolging van hun gezamenlijke brief waarin ze er bij FIFA-directeur Gianni Infantino op aandringen om arbeiders die slachtoffer zijn geworden van misstanden een compensatie aan te bieden.²¹ De brief roept op om niet minder dan de 440 miljoen dollar aan prijzengeld voor dit doel opzij te leggen. De redenering is dat FIFA geen enkele bescherming heeft geboden, ondanks dat het van het begin af aan op de hoogte was van de misstanden. Volgens de gedragsregels die zijn vastgelegd in de *Guiding Principles on Business and Human Rights* van de VN dragen ook bedrijven verantwoordelijkheid om uitbuiting te voorkomen, en schade te vergoeden.

Eind augustus 2022 had nog niet één van de elftallen die deelneemt aan het WK de oproep ondersteund, en tegen half september hadden alleen de teams van Wales en Engeland publiekelijk ingestemd dat er compensatie moest komen

voor dood of verwonding.²² De Nederlandse voetbalbond (KNVB) heeft niet gereageerd op de oproep tot compensatie. Wel heeft de KNVB een eerdere verklaring gepubliceerd die gaat over het belang dat de KNVB hecht aan mensenrechten, over de stappen die worden gezet via diplomatieke wegen en de steun die ze bieden aan arbeidsorganisaties om de situatie te verbeteren.²³

De druk op Qatar in het afgelopen decennium heeft wel degelijk effect gehad. Het land heeft bijvoorbeeld toegezegd 36.000 arbeiders die slachtoffer zijn geworden van misstanden een schadevergoeding te bieden van in totaal 169 miljoen dollar.²⁴

De ILO opende verder een plaatselijk kantoor in Qatar en Qatar is in 2017 begonnen aan samenwerking op

het gebied van arbeidshervormingen. Er zijn inmiddels verschillende juridische verbeteringen doorgevoerd die internationale maatstaven implementeren.²⁵ Vooral de hervorming van 2018, die arbeiders toestaat het land te verlaten zonder toestemming van hun werkgever, is het vermelden waard. Dat geldt ook voor de hervormingen van 2020 die de werknemer in staat stellen van baan te veranderen voor het aflopen van het arbeidscontract en zonder toestemming van de werkgever. Doordat hiermee de macht van de werkgever is afgezwakt, zijn deze hervormingen door sommigen toegejuicht als de omverwerping van het *kafala*-systeem, hoewel er nog steeds uitbuiting voorkomt.²⁶

Het gaat niet alleen om Qatar

Hoewel de internationale aandacht de hervormingen vast en zeker heeft versneld, houdt het westerse discours dat Qatar als een sensationele uitzondering

Beeld uit de #PayUpFIFA-campagne. Bron: Amnesty International.

afbeeldt, de oriëntalistische stereotyperingen betreffende Arabieren in stand. Dat leidt het af van de strijd tegen mondiale ongelijkheid.²⁷ Zulke beeldvorming schenkt meer aandacht aan uiterlijk vertoon en pr dan aan systemische verandering. Door Qatar eruit te lichten kunnen misstanden worden afgedaan als iets dat eigen is aan de Midden-Oosterse cultuur, in plaats van ze als gevolg te zien van de systemische dynamiek van een geracialiseerde markt die drijft op maximaal winstbejag met goedkope arbeid.²⁸ Uitbuiting onder tijdelijke migratieregelingen is niet uitzonderlijk, maar structureel.

Sensationele krantenkoppen over het wk in Qatar appeleren aan wijdverbreide vooroordelen over Arabische moslims, terwijl het de mondiale structuur van een geracialiseerd kapitalisme negeert.²⁹

Schilder misstanden niet af als iets typisch Qatarees

We moeten uitbuiting zeker aanklaarten en verontwaardigd zijn over wantoestanden, maar schilder die toestanden niet af als iets typisch Qatarees. Toon in plaats daarvan solidariteit met arbeiders dichtbij en ver weg, vooral met arbeidsmigranten. Zet in-

ternationale bedrijven die profiteren van uitbuiting in verschillende contexten onder druk. Dit gaat tenslotte niet om Qatar. Het gaat om een landschap van uitbuiting dat inherent is aan een mondiale economie die staat of valt bij de mogelijkheid zoveel mogelijk winst te maken tegen zo laag mogelijke kosten.

§

Crystal A. Ennis is universitair docent Politieke Economie aan het Leiden Instituut voor Regiostudies (LIAS) aan de Universiteit Leiden. Met een focus op het Arabisch schiereiland, doet ze onderzoek naar de internationale politieke economie, ontwikkeling, bestuur, arbeid en migratie. Ze bracht recent een bundel uit onder de titel *The South Asia to Gulf Migration Governance Complex* (2022).

Vertaling: Judith Naeff

Noten

1 Peter Walker, "Dutch union suing FIFA over 'modern slavery' at Qatar World Cup sites," *The Independent*, 11 oktober 2016, voor het laatst geraadpleegd op 20 september 2022 via www.independent.co.uk/news/world/middle-east/fifa-qatar-world-cup-2022-migrants-dutch-union-slavery-fnv-bangladesh-court-legal-action-a7356191.html.

2 Equidem, *'We Work like Robots': Discrimination and Exploitation of Migration Workers in*

- FIFA World Cup Qatar 2022 Hotels* (rapport), 2022; portal van het Business & Human Rights Resource Centre (BHR), voor het laatst geraadpleegd op 20 september 2022 via www.business-humanrights.org/en/from-us/fifa-world-cup-qatar-2022-parallel-portal/.
- 3 International Labour Organization (ILO), *Global estimates of modern slavery: forced labour and forced marriage* (rapport), 12 september 2022.
- 4 “Migrant workers found living in terrible conditions on Limburg farm,” *NL Times*, 2 juni 2021, voor het laatst geraadpleegd op 20 september 2022 via nltimes.nl/2021/06/02/migrant-workers-found-living-terrible-conditions-limburg-farm.
- 5 Holly Young en Ella McSweeney, “Low pay, long hours, broken dreams: working at Europe’s biggest meat exporter,” *The Guardian*, 29 september 2021, voor het laatst geraadpleegd op 20 september 2022 via www.theguardian.com/environment/2021/sep/29/low-pay-long-hours-broken-dreams-working-at-europes-biggest-meat-exporter.
- 6 ILO *Global Estimates on International Migrant Workers – Results and Methodology*, 5 december 2018.
- 7 Nicola Yeats en Nora Wintour, *Temporary Labour Migration: Two Studies on Workers’ Perspectives and Actions*, ILO-rapport, 6 augustus 2021.
- 8 Brenda S.A. Yeoh, *Temporary Migration Regimes and Their Sustainability in Times of COVID-19* (Genève: IOM, 2020).
- 9 “Housing conditions for migrant workers in Canada ‘worse than if we were in prison,’ new report says,” *CBC*, 10 juni 2021, voor het laatst geraadpleegd op 20 september 2022 via www.cbc.ca/news/canada/windsor/migrant-farm-workers-housing-conditions-new-report-1.6060423.
- 10 Nick Marsh, “Singapore migrant workers are still living in Covid lockdown,” *BBC News*, 24 september 2021, www.bbc.com/news/world-asia-58580337; Anoma van der Veere et al. (red.), *Public Health in Asia during the COVID-19 Pandemic: Global Health Governance, Migrant Labour, and International Health Crises* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2022).
- 11 Omar AlShehabi, “Policing labour in Empire: the modern origins of the kafala sponsorship system in the Gulf Arab States,” *British Journal of Middle Eastern Studies* 48, nr. 2 (2021): 291–310.
- 12 Yeoh, *Temporary migration regimes*, p. 1.
- 13 Afaf Rahim et al., “Circular migration: triple win or renewed interests of destination countries?,” *UNU-CRIS Working Paper* (United Nations University, 2021).
- 14 Crystal A. Ennis en Nicolas Blarel (red.), *The South Asia to Gulf Migration Governance Complex* (Bristol: Bristol University Press, 2022).
- 15 “Where will football teams stay, train at Qatar World Cup 2022?,” *Aljazeera*, 29 juli 2022, voor het laatst geraadpleegd op 20 september 2022 via www.aljazeera.com/sports/2022/7/29/where-will-the-teams-stay-train-at-qatar-world-cup-2022; Equidem, *We work like robots*.
- 16 Business & Human Rights Resource Centre, “Checked Out: Migrant Worker Abuse in Qatar’s World Cup Luxury Hotels,” juli 2021, media.business-humanrights.org/media/documents/2021_Qatar_Hotels_v547_hNbd7pd.pdf; Equidem, *We work like robots*.
- 17 Francois Colin et al., *Nooit meer Qatar* (Sportumi, 2022).

- 18 Matthijs van Dam, “Nederlandse bedrijven verdienen miljoenen aan bouwprojecten rond omstreden WK in Qatar,” *Trouw*, 2 augustus 2022, voor het laatst geraadpleegd op 20 september 2022 via www.trouw.nl/gs-b7a808aa.
- 19 “Mensenrechtenorganisaties: boycot WK in Qatar niet wenselijk,” NOS, 25 februari 2021, voor het laatst geraadpleegd op 20 september 2022 via nos.nl/collectie/13781/artikel/2370283-mensenrechtenorganisaties-boycot-wk-in-qatar-niet-wenselijk.
- 20 IOM, “Global Compact for Migration,” voor het laatst geraadpleegd op 31 augustus 2022 via www.iom.int/global-compact-migration.
- 21 Amnesty International, *Qatar: Joint Letter to Gianni Infantino Regarding Remedy for Labour Abuses*, 17 mei 2022.
- 22 Miguel Delaney, “World Cup participants yet to back PayUpFifa campaign to compensate migrant workers,” *The Independent*, 23 augustus 2022, voor het laatst geraadpleegd op 20 september 2022 via www.independent.co.uk/sport/football/world-cup-qatar-2022-payupfifa-human-rights-b2149963.html.
- 23 KNVB, “The KNVB and the World Cup in Qatar,” 2021, voor het laatst geraadpleegd op 20 september 2022 via www.knvb.com/info/1151/knvb-and-world-cup-qatar.
- 24 BHR, “HRW urges FIFA & Qatar to make remedy systems comprehensive & inclusive,” 16 augustus 2022, voor het laatst geraadpleegd op 20 september 2022 via www.business-human-rights.org/en/latest-news/hrw-urges-fifa--qatar-to-make-remedy-systems-comprehensive-inclusive-qatar-says-it-paid-usd164m-in-compensation-to-36373-workers/.
- 25 ILO, *Progress Report on the Technical Cooperation Programme between the Government of Qatar and the ILO* (rapport), 17 december 2021.
- 26 ILO, “Overview of Qatar’s labour reforms,” 7 april 2022, voor het laatst geraadpleegd op 20 september 2022 via www.ilo.org/beirut/countries/qatar/qatar-office/WCMS_760466/lang--en/index.htm.
- 27 Zie over sensationisme Noha Aboueldahab, “Social protection, not just legal protection: migrant laborers in the Gulf,” *Brookings*, 23 augustus 2021, voor het laatst geraadpleegd op 20 september 2022 via www.brookings.edu/research/social-protection-not-just-legal-protection-migrant-laborers-in-the-gulf/.
- 28 Het idee van ‘raced markets’ suggereert dat racisme niet iets is dat een verder neutrale markt beïnvloedt, maar structureel is aan iedere marktwerking. Meer hierover in Lisa Tilley en Robbie Shilliam, “Raced markets: an introduction,” *New Political Economy* 23, nr. 5 (2018): 534–43.
- 29 Zahra Babar en Neha Vora, “The 2022 World Cup and migrants’ rights in Qatar: racialised labour hierarchies and the influence of racial capitalism,” *The Political Quarterly*, 2022.